

Maciej Langer¹*Uniwersytet Śląski w Katowicach**Wydział Prawa i Administracji*ORCID: [0000-0003-2296-9237](https://orcid.org/0000-0003-2296-9237)

Liberalizacja przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej

Liberalisation of personal bankruptcy legislation

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie konsekwencji wciąż postępującego zjawiska liberalizacji przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej. Nowela z 30 sierpnia 2019 r. znacznie rozszerzyła zakres zdolności upadłościowej i w rezultacie ułatwiła ogłoszenie upadłości i otrzymanie oddłużenia. Konsekwencje takiego zabiegu legislacyjnego to istotne zwiększenie liczby spraw upadłościowych, osłabienie pozycji wierzycieli względem dłużników i zmiana przyjętego w Polsce modelu upadłości z modelu umiarkowanego na liberalny. Ponadto w artykule zostały przybliżone nowe rozwiązania natury proceduralnej, które miały przygotować sądy na masowy przypływ spraw. Jednakże jak wynika z analizy przyjętych zmian, procedura zostanie tylko jeszcze bardziej skomplikowana i przedłużona.

Słowa kluczowe

upadłość konsumencka, liberalizacja, oddłużenie, wierzyciel, dłużnik

Abstract

The purpose of this article is to bring closer the consequences of the still ongoing liberalisation of personal bankruptcy legislation. The amendment of 30 August 2019 significantly expanded the scope of bankruptcy capacity and consequently made it easier to declare bankruptcy and receive debt relief. The consequences of such a legislative procedure are a significant increase in the number of bankruptcy cases, weakening of the position of creditors towards debtors, and a change in the model of bankruptcy adopted in Poland, from a moderate to a liberal one. However, as the analysis of the adopted changes shows, the procedure will only be even more complicated and prolonged.

Keywords

personal bankruptcy, liberalisation, debt relief, creditor, debtor

¹ Doktorant w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach – obszar nauk prawnych.
Adres e-mail: langermaciej@gmail.com.

Uwagi wprowadzające

Niniejszy artykuł poświęcony został problematyce wciąż postępującego zjawiska liberalizacji przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej uregulowanej ustawą z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe², czego ostatnim wyrazem jest wejście w życie w dniu 24 marca 2020 r. zmian w prawie upadłościowym, przyjętych ustawą z dnia 30 sierpnia 2019 r.³ Nowela prócz zmian rzutujących na całe prawo upadłościowe wprowadziła duże zmiany w tytule V części III Prawa upadłościowego poświęconej postępowaniu upadłościowemu prowadzonemu wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej – powszechnie nazywanej upadłością konsumencką⁴. Zarówno ostatnia, jak i wcześniejsze nowelizacje prawa upadłościowego są wyrazem „prokonsumenckiej” polityki Unii Europejskiej, zgodnie z którą konsument jako strona słabsza powinien być objęty wzmoczoną ochroną prawną.

Nowe regulacje znacznie ułatwiają wszczęcie wyżej wspomnianego postępowania. Celem artykułu jest przybliżenie konsekwencji takiego zabiegu legislacyjnego z wyróżnieniem konsekwencji o charakterze bezpośrednim i pośrednim dla zarówno uczestników postępowania upadłościowego, jak i samego postępowania.

1. Zagadnienia ogólne dotyczące upadłości konsumenckiej

Upadłość konsumencka jest odrębnym postępowaniem upadłościowym, któremu poświęcony został tytuł V części III (art. 491¹–491²⁴) Prawa upadłościowego. Obecnie konsumenckie postępowanie upadłościowe reguluje swym zakresem zasady dochodzenia roszczeń wierzycieli od niewypłacalnych dłużników będących osobami fizycznymi nieprowadzącymi działalności gospodarczej i zasady umarzania zobowiązań upadłego (art. 1 ust. 1 pkt 2 i 4 p.u.). Założenia tego postępowania są odmienne od typowego postępowania upadłościowego (prowadzonego na podstawie działu II tytułu I części pierwszej p.u.)⁵, ponieważ podstawowym celem tego postępowania jest oddłużenie upadłego⁶, a dopiero w drugiej kolejności zaspokojenie roszczeń wierzycieli w jak największym

² Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, Dz. U. z 2019 r., poz. 498 z późn. zm., dalej p.u.

³ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2019 r., poz. 1802.

⁴ P. Tereszkiewicz, *Upadłość konsumencka w wybranych systemach prawnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2009, s. 1.

⁵ Postępowanie upadłościowe powinno być przeprowadzane w myśl zasady maksymalizacji interesów wierzycieli, uregulowanej w art. 2 ust. 1 p.u. – R. Adamus, *Upadłość osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej*, „radca.pl. Kwartalnik Okręgowej Izby Radców Prawnych w Katowicach” 2015, nr 2, s. 25–26, https://oirp.katowice.pl/add/vrecord/1402630714/1402760806/1402630728_0.pdf [dostęp 1.04.2020].

⁶ P. Janda, Art. 2, [w:] *Prawo upadłościowe. Komentarz*, wyd. III, SIP LEX 2019, <https://sip-lex-1pl-15d274sdi0610.han.bg.us.edu.pl/#/commentary/587739209/586655> [dostęp 1.04.2020].

stopniu (art. 2 p. u.). Pierwszoplanowym celem upadłości konsumenckiej jest oddłużenie konsumenta, zaś subsydiarnie celem tego postępowania jest także funkcja windykacyjna⁷. Z tych powodów w literaturze przedmiotu upadłość konsumencka postrzegana jest przede wszystkim jako procedura oddłużeniowa⁸.

Omawiana instytucja prawna została wprowadzona do obecnego porządku prawnego w dniu 5 grudnia 2008 r.⁹, jednakże nie była często stosowana ze względu na spore restrykcje odnoszące się do sposobu uregulowania negatywnej przesłanki ogłoszenia upadłości w postaci wymogu badania tzw. moralności płatniczej dłużnika¹⁰. Mogli z niej bowiem skorzystać niewypłacalni dłużnicy będący osobami fizycznymi nieprowadzącymi działalności gospodarczej, których niewypłacalność powstała wskutek niezależnych od nich okoliczności (art. 1 ust. 1 pkt 1b i art. 491³ p.u.i.n.¹¹, teraz p.u.). Ta przesłanka czyniła upadłość konsumencką instytucją niezwykle rzadko stosowaną, ponieważ znaczna część powstałych stanów niewypłacalności dłużników związana jest z okolicznościami, na które przynajmniej w minimalnym stopniu mieli wpływ¹². Ponadto w ówczesnym stanie prawnym nie było obecnego art. 491² ust. 2 p.u., który stanowi o możliwości przeprowadzenia konsumenckiego postępowania upadłościowego w przypadku istnienia tylko jednego wierzyciela względem określonego konsumenta. Wymóg co najmniej dwóch wierzycieli znacznie ograniczał grono osób kwalifikujących się do upadłości konsumenckiej, ponieważ wiele takich osób jest zadłużonych tylko u jednego wierzyciela¹³. Z przytoczonych powyżej powodów omawiana instytucja doczekała się dwóch istotnych nowelizacji, które miały na celu objęcie coraz większej liczby dłużników mogących skorzystać

⁷ M. Geromin, *Cel konsumenckiego postępowania upadłościowego*, [w:] A. Machowska (red.), M. Geromin, A. Gnys, B. Groele, A. Ludwiczynska, A. Malmuk-Cieplak, *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe. Zagadnienia praktyczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, <https://sip-1lex-1pl-15d274sdi0610.han.bg.us.edu.pl/#/monograph/369393191/306549> [dostęp 1.04.2020].

⁸ Tak A. Witosz, *Założenia legislacyjne*, [w:] A.J. Witosz, R. Adamus, A. Witosz, *Upadłość konsumencka. Komentarz praktyczny*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2009, <https://sip-1lex-1pl-15d274sdi0610.han.bg.us.edu.pl/#/monograph/369207926/241728> [dostęp 1.04.2020]; E. Kabza, *Wybrane problemy upadłości konsumenckiej w świetle nowej regulacji*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2009, t. 5, s. 121–122.

⁹ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1572 (ustawa weszła w życie 31.03.2009 r.).

¹⁰ Termin moralności płatniczej jest pojęciem natury etyczno-gospodarczej i dotyczy ustalenia przyczyn niewypłacalności dłużnika dążącego do oddłużenia – najogólniej mówiąc, czy niewypłacalność wynika z okoliczności zależnych od dłużnika, czy od niego niezależnych. Szerzej na ten temat – R. Adamus, *Nowa upadłość konsumencka. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2015, s. 44.

¹¹ Prawo upadłościowe i naprawcze.

¹² D. Mizerski, *Znaczenie moralności płatniczej dłużnika jako przesłanki upadłości konsumenckiej*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2019, nr 9, s. 216–222, http://zeszyt.amu.edu.pl/uploads/zeszyt/numery/Nr%209/14_MIZERSKI.pdf [dostęp 2.04.2020].

¹³ Wierzycielem przykładowo może być bank hipoteczny udzielający kredytu frankowego na dom. Ponadto wymóg uważany był za nieadekwatny w stosunku do założeń i celów upadłości konsumenckiej – szerzej: E. Kabza, *op. cit.*, s. 122–124.

z upadłości konsumenckiej. Pierwsza nowelizacja miała miejsce 29 sierpnia 2014 r.¹⁴ Nowela istotnie „rozmiękczyła” przesłankę moralności płatniczej poprzez zmianę wymogu niewypłacalności dłużnika powstałej wskutek wyjątkowych i niezależnych dla niego okoliczności na niewypłacalność, która nie została wywołana lub istotnie powiększona przez dłużnika umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa (art. 491⁴ ust. 1 p.u.). Ponadto w przypadku zaistnienia pozostałych okoliczności uzasadniających oddalenie wniosku o ogłoszenie upadłości¹⁵ sąd mógł ogłosić upadłość, jeśli było to uzasadnione względami słuszności lub względami humanitarnymi¹⁶ (art. 491⁴ ust. 2 p.u.). Dodatkowo wprowadzony został art. 491² ust. 2 p.u. umożliwiający przeprowadzenie postępowania upadłościowego wobec dłużnika posiadającego tylko jednego wierzyciela. Druga nowelizacja miała miejsce 30 sierpnia 2019 r. Nowela uczyniła kolejny krok w kierunku liberalizacji tej instytucji prawnej, a mianowicie uchyliła cały art. 491⁴ p.u. i w konsekwencji zniwelowała negatywne przesłanki ogłoszenia upadłości, pozostawiając tylko przesłanki pozytywne w postaci bycia osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej znajdującą się w stanie niewypłacalności. Tym sposobem ustawodawca całkowicie „otwiera” upadłość konsumencką dla sporego grona dłużników¹⁷.

2. Bezpośrednie konsekwencje liberalizacji

Liberalizacja przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej w sposób istotny poszerza zakres konsumenckiej zdolności upadłościowej. W doktrynie pojęcie konsumenckiej zdolności upadłościowej rozumiane jest w dwojaki sposób. W ujęciu podmiotowym oznacza zdolność do bycia podmiotem, wobec którego można wszcząć i przeprowadzić konsumenckie postępowanie upadłościowe¹⁸. Natomiast w ujęciu przedmiotowym ozna-

¹⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o krajowym rejestrze sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. z 2014 r., poz. 1306 (ustawa weszła w życie 31.12.2014 r.).

¹⁵ Okoliczności takich jak prawomocne uznanie czynności prawnej dokonanej przez dłużnika za dokonaną z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli takie orzeczenie zostanie wydane w okresie dziesięciu lat przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości, lub gdy w tym samym okresie przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości było prowadzone postępowanie upadłościowe, w wyniku którego upadły został w całości lub w części oddłużony.

¹⁶ Możliwość stosowania klauzuli generalnej względów słuszności i względów humanitarnych do przesłanek z art. 491⁴ ust. 2 p.u. uczyniła z nich tzw. względne negatywne przesłanki ogłoszenia upadłości. Przesłanki z art. 491⁴ p.u. ust. 1 miały charakter bezwzględnych – A.J. Witosz (red.), *Art. 491(4), l.p. 11*, [w:] *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska 2017, <https://sip-lex-1pl-15d274sdi0be7.han.bg.us.edu.pl/#/commentary/587738776/536216> [dostęp 2.04.2020].

¹⁷ G. Kozub, *Przegląd najważniejszych zmian w zakresie upadłości konsumenckiej przyjętych ustawą z 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy – prawo upadłościowe i niektórych innych ustaw*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2019, nr 18, s. 21–25.

¹⁸ M. Kuźnik, *Konsumencka zdolność upadłościowa – zakres podmiotowy*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 240, s. 35–36.

cza istnienie podstaw (przesłanek) ogłoszenia upadłości konkretnego podmiotu¹⁹. Zlikwidowanie negatywnych przesłanek ogłoszenia upadłości konsumenckiej spowodowało rozciągnięcie konsumenckiej zdolności upadłościowej na większy krąg podmiotów. Obecnie istnieją tylko dwie przesłanki o charakterze pozytywnym, którymi są niewypłacalność²⁰ i bycie osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej.

Łagodzenie restrykcji związanych z możliwością ogłoszenia upadłości konsumenckiej ma swoje odbicie w liczbie wszczynanych postępowań. Przykładowo w 2014 r., czyli w czasie sprzed reform, łącznie ogłoszono 32 upadłości konsumenckie, a w latach 2015–2019, czyli pod rządami pierwszej reformy, średnia ogłoszonych upadłości konsumenckich wynosiła około 6,5 tysiąca rocznie. Prognozuje się, że w wyniku najnowszej reformy liczba ta wzrośnie do około 30 tysięcy rocznie²¹.

Podstawowym celem przyświecającym ustawodawcy, który zdecydował się na wyeliminowanie negatywnych przesłanek ogłoszenia upadłości, było ujednolicenie orzecznictwa w zakresie ogłaszania upadłości konsumenckiej i w konsekwencji zniwelowanie zjawiska tzw. turystyki upadłościowej, polegającej na preferowaniu przez dłużników składających wnioski o ogłoszenie upadłości sądów upadłościowych, które ogłaszają statystycznie więcej upadłości w stosunku do pozostałych²². Takie zjawisko zróżnicowanego podejścia sądów upadłościowych do rozumienia przesłanek negatywnych mogło mieć miejsce dzięki nieostrym zwrotom, jakimi były umyślność i rażące niedbalstwo, które miały cechować dłużnika doprowadzającego do swojej niewypłacalności lub istotnie ją pogłębiającego, co skutkowało oddaleniem wniosku o ogłoszenie upadłości (art. 491⁴ ust. 1 p.u.). Jednakże należy zauważyć, że uchylając art. 491⁴, ustawodawca jednocześnie nadał nowe brzmienie art. 491^{14a}, który stanowi, że jeżeli: upadły doprowadził do swojej niewypłacalności lub istotnie zwiększył jej stopień w sposób celowy, w szczególności przez trwonienie części składowych majątku oraz celowe nieregulowanie wymagalnych zobowiązań, to sąd wydaje postanowienie o odmowie ustalenia planu spłaty wierzycieli albo umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli lub warunkowego umorzenia zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli – chyba że ustalenie planu spłaty wierzycieli lub umorzenie zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli lub warunkowe umorzenie zobowiązań upadłego bez ustalenia

¹⁹ Ujęcie podmiotowe nazywane jest zdolnością upadłościową *sensu stricto*, z kolei ujęcie przedmiotowe to zdolność upadłościowa *sensu largo* – A. Wolska-Bagińska, *Przesłanki ogłoszenia upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny. Review of Law, Business & Economics” 2018, nr 44/1, s. 57–58.

²⁰ Niewypłacalność to brak zdolności dłużnika do wykonywania swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych – art. 11 p.u.

²¹ Załącznik do projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych ustaw z dnia 26 kwietnia 2019 r., nr UD357, s. 10–11, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0D55956B0C79CD1C125840B002A5DDF/%24File/3480.pdf> [dostęp 4.04.2020].

²² G. Kozub, *op. cit.*, s. 21.

planu spłaty wierzycieli jest uzasadnione względami słuszności lub względami humanitarnymi. Wynika z tego, że niewątpliwie dojdzie do ujednolicenia orzecznictwa w zakresie ogłaszania upadłości konsumenckiej, ale obawa nierównego traktowania sytuacji dłużnika przez sądy upadłościowe może zostać przeniesiona na końcowy etap postępowania upadłościowego, który dotyczy oddłużenia upadłego²³. W konsekwencji nie zniweluje to zjawiska „turystyki upadłościowej”, ponieważ sądy będą musiały oceniać, czy doszło do celowego doprowadzenia do niewypłacalności upadłego lub istotnego jej zwiększenia przez upadłego, a kryteria tej oceny mogą okazać się płynne²⁴.

Następną konsekwencją nowelizacji przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej jest istotne zachwianie relacji wierzyciel–dłużnik poprzez wzmocnienie pozycji dłużnika. W interesie wierzycieli nie leży oddłużenie dłużnika, które teraz jest o wiele łatwiejsze niż poprzednio. Warto zauważyć, że dłużnicy, którzy pod rządami ostatniego stanu prawnego nie ogłosiliby upadłości w wyniku zaistnienia negatywnych przesłanek w postaci doprowadzenia do swojej niewypłacalności lub istotnego jej zwiększenia w sposób umyślny lub skutek rażącego niedbalstwa, pod rządami obecnego stanu prawnego nie tylko ogłoszą upadłość, ale i zostaną oddłużeni²⁵. Jedynym utrudnieniem dla takiego dłużnika będzie wydłużony okres, na jaki zostanie ustalony plan spłaty wierzycieli, który nie będzie mógł być krótszy niż trzydzieści sześć miesięcy i nie dłuższy niż osiemdziesiąt cztery miesiące (art. 491¹⁵ ust. 1a p.u.). Takie faworyzowanie interesów dłużników dostrzegli przedstawiciele środowisk sędziowskich i przedstawiciele przedsiębiorców, zgłaszając swoje zastrzeżenia do projektu noweli na etapie konsultacji publicznych²⁶. Dodatkowo przepisy ustawy w żaden sposób nie przymuszają upadłego wykonującego plan spłaty do poszukiwania pracy i zarobku. Stąd można sobie wyobrazić sytuację, w jakiej upadły, który już wcześniej umyślnie doprowadził do swojej niewypłacalności pomimo otrzymania maksymalnego okresu trwania planu spłaty wierzycieli (7 lat), utrzymuje swoje dochody na bardzo niskim poziomie, płacąc „symboliczne” kwoty. Mając powyższe na uwadze, warto zastanowić się, czy znowelizowane przepisy dotyczące upadłości konsumenckiej nie naruszają konstytucyjnej zasady równości²⁷ wy-

²³ Czy to poprzez ustalenie planu spłaty wierzycieli, po którego wykonaniu dochodzi do oddłużenia upadłego zgodnie z art. 491²¹ p.u., czy to poprzez umorzenie zobowiązań upadłego bez ustalania planu spłaty wierzycieli zgodnie z art. 491¹⁶ ust. 1 p.u., czy wreszcie w wyniku warunkowego umorzenia zobowiązań upadłego, o którym mowa w art. 491¹⁶ ust. 2a–2i.

²⁴ G. Kozub, *op. cit.*, s. 38–39.

²⁵ Pod warunkiem, że nie spełnią przesłanek z art. 491^{14a} p.u., co, jak się wydaje, będzie rzadkim zjawiskiem.

²⁶ Zob. *Raport z konsultacji. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw (UD357)*, s. 2, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0D55956B0C79CD1CC125840B002A5DDF/%24File/3480.pdf> [dostęp 4.04.2020].

²⁷ M. Jabłoński (red.), S. Jarosz-Żukowska, *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 540–541.

rażonej w art. 64 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej²⁸. Zgodnie z art. 64 ust. 1 Konstytucji każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz praw dziedziczenia. Z kolei ust. 2 tego artykułu stanowi, że własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Z racji tego, że wierzytelności to prawa o charakterze obligacyjnym, zaliczane są do „innych praw majątkowych”²⁹ i zgodnie z zasadą proporcjonalności jakiegokolwiek ograniczenia tych praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji). Stąd nasuwa się pytanie, czy otwarcie dostępu coraz to szerszemu gronu dłużników do środków prawnych umożliwiających ich oddłużenie zbytnio nie godzi w konstytucyjne prawa wierzycieli. W ramach analogii można przytoczyć liczne orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w zakresie zachwianej równowagi w relacji właściciel–lokator³⁰, w którym to Trybunał uznawał za niezgodne z Konstytucją regulacje prawne zbytnio ingerujące w prawa właścicieli, zapewniające nieproporcjonalną w stosunku do celu ochronę lokatorów. Dokładna analiza problemu konstytucyjności nowelizacji wybiega poza zakres niniejszego wypracowania.

Przerzucenie badania moralności płatniczej z początkowego etapu postępowania upadłościowego na etap końcowy przy podejmowaniu przez sąd decyzji dotyczącej ustalenia planu spłaty (art. 491^{14a} ust. 1 p.u.) może rodzić w stosunku do dłużnika, który ogłosił upadłość, negatywne konsekwencje w postaci stanu niepewności, czy pomimo ogłoszenia upadłości i likwidacji masy upadłości taki upadły otrzyma oddłużenie. Taki stan jest spowodowany dodaniem do przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej nowego stopnia zawinienia w postaci celowego doprowadzenia do swojej niewypłacalności i celowego istotnego zwiększenia tego stanu³¹. Takie stwierdzenie sądu co do upadłego skutkuje odmową ustalenia planu spłaty albo umorzeniem zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty lub warunkowego umorzenia zobowiązań upadłego (art. 491^{14a} ust. 1 p.u.). Wydaje się jednak, że ten problem będzie dotyczyć niewielkiego odsetka spraw upadłości konsumenckich, ponieważ jak wskazuje W. Piłat, stwierdzenie

²⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, dalej: Konstytucja.

²⁹ L. Garlicki, S. Jarosz-Żukowska, *Art. 64*, [w:] L. Garlicki (red.), S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, wyd. II, Wydawnictwo Sejmowe, <https://sip.lex.pl/#commentary/587744274/541714> [dostęp 21.05.2020].

³⁰ Zob. wyrok TK z dnia 10 października 2000 r., P 8/99; wyrok TK z dnia 2 października 2002 r., K 48/01; wyrok TK z dnia 12 maja 2004 r., SK 34/02 i wyrok TK z dnia 19 kwietnia 2005 r., K 4/05.

³¹ Szerzej na temat różnych stopni zawinienia występujących w konsumenckim postępowaniu upadłościowym w: W. Piłat, *Celowo, umyślnie czy wskutek rażącego niedbalstwa – kilka uwag o doprowadzeniu do swojej niewypłacalności*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2019, nr 18, s. 40–53.

przez sąd upadłościowy o celowym zachowaniu dłużnika będzie skrajnie trudne, a w konsekwencji będzie to następowało bardzo rzadko³².

Na koniec należy wspomnieć o konsekwencjach natury etycznej. Wciąż postępująca liberalizacja przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej otwiera drogę do coraz to liczniejszych nadużyć. Jeszcze przed najnowszymi zmianami w powszechnej świadomości społeczeństwa upadłość konsumencka była postrzegana jako procedura oddłużeniowa, niewiążąca się z żadnymi niedogodnościami ze strony dłużnika. Ten relatywnie powszechny pogląd nie wytrzymuje konfrontacji z faktami i literą prawa. W wyniku postępowania upadłościowego konsumenta wszelkie wartościowe składniki jego majątku podlegają spieniężeniu na etapie likwidacji masy upadłości. Dodając do tego odejście od badania moralności płatniczej w początkowej fazie postępowania, powstaje ogólne przeświadczenie o tym, że upaść i w konsekwencji otrzymać oddłużenie może praktycznie każdy. Takie postrzeganie tej instytucji prawnej sprzyja podejmowaniu nieodpowiedzialnych lub nawet umyślnych działań zmierzających do nadmiernego zadłużania się. Mówiąc szerzej, liberalizacja zachęca do tzw. życia na kredyt i życia ponad stan³³.

3. Pośrednie konsekwencje liberalizacji

Jak już to zostało wspomniane, można zasadnie przypuszczać, że ostatnia nowelizacja prawa upadłościowego znacznie zwiększy liczbę postępowań w przedmiocie upadłości konsumenckiej. Z tego powodu ustawodawca wprowadził kilka zmian natury proceduralnej, mających na celu przygotowanie sądów do zwiększonej liczby spraw. Niektóre z nich są przedmiotem dalszych uwag.

W pierwszej kolejności należy wskazać na wprowadzenie alternatywnego względem upadłości postępowania w przedmiocie zawarcia układu na zgromadzeniu wierzycieli przez osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej, któremu został poświęcony tytuł VI części III (art. 491²⁵–491³⁸) prawa upadłościowego. Postępowanie to stwarza możliwość zawarcia przez niewypłacalnego dłużnika układu z wierzycielami z pomocą profesjonalnego podmiotu, jakim jest licencjonowany doradca restrukturyzacyjny, który jednocześnie będzie czuwał nad wykonaniem tak zawartego układu. Ponadto udział sądu jest ograniczony do minimum. Owo postępowanie może zostać wszczęte zarówno na wniosek dłużnika (art. 491²⁵ ust. 1 p.u.), jak również ze skierowania sądu, pod warunkiem jednak, że dłużnik we wniosku o ogłoszenie upadłości nie sprzeciwił się

³² W. Piłat, *op. cit.*, s. 52–53.

³³ A. Skutnik, *Upadłość konsumencka. Zagrożenia etyczne wynikające ze zmian w prawie upadłościowym*, praca na konkurs – „Etyka w finansach” organizowany przez Związek Banków Polskich, 2019, s. 8–11, https://www.zbp.pl/getmedia/9d8d093b-a09a-456e-9b26-c7e221216a57/Adrian-Skutnik_upadlosc-konsumencka.pdf [dostęp 8.04.2020].

udziałowi w takim postępowaniu (art. 491²⁵ ust. 2 p.u.). W tym postępowaniu sąd bada, czy możliwości zarobkowe oraz sytuacja zawodowa dłużnika pozwalają na zawarcie układu i pokrycie kosztów postępowania (art. 491²⁵ ust. 3 p.u.). Największą korzyścią płynącą z tego postępowania jest możliwość zachowania przez dłużnika składników swojego majątku (chyba że propozycje układowe będą przewidywały ich sprzedaż)³⁴. Minusem tego postępowania jest ograniczony krąg dłużników, którzy mogliby z niego skorzystać. Jak już była o tym mowa, warunkiem wszczęcia tego postępowania jest odpowiednio wysoka kondycja finansowa dłużnika, która umożliwi mu zawarcie układu i pokrycie kosztów postępowania³⁵. Poza tym pewne wątpliwości nasuwa krótki okres, na jaki może zostać zawarty układ w tym postępowaniu. Na podstawie art. 491³³ ust. 1 p.u. układ może zostać zawarty na maksymalnie 5 lat, a w wyjątkowych przypadkach (dla zobowiązań zabezpieczonych rzeczowo) ten okres może być dłuższy (art. 491³³ ust. 2 p.u.). Warto podkreślić, że w razie niemożliwości zawarcia układu pozostaje droga upadłości konsumenckiej, w której też pozostaje możliwość zawarcia układu na podstawie art. 491²² p.u.

Znowelizowane konsumenckie postępowanie upadłościowe przewiduje dwa tryby. Pierwszy to tzw. tryb uproszczony, będący domyślnym trybem przeprowadzenia upadłości konsumenckiej. Drugi to tzw. tryb upadłości zwykłej, który jest przeprowadzany w oparciu o przepisy części pierwszej prawa upadłościowego (upadłości przedsiębiorców) i przeznaczony jest dla dłużników, u których występują okoliczności mogące zwiększyć stopień skomplikowania sprawy, takie jak znaczny rozmiar majątku dłużnika lub znaczna liczba wierzycieli (art. 491¹ ust. 2 p.u.). Na potrzeby niniejszego artykułu omówiony zostanie jedynie tryb uproszczony, ponieważ w zamyśle ustawodawcy to właśnie ten tryb ma za zadanie odciążenie sądów od lawinowo rosnącej liczby postępowań³⁶.

Tryb uproszczony charakteryzuje się brakiem obecności sędziego-komisarza i w związku z tym niemal całkowitą samodzielnością syndyka w prowadzeniu tego postępowania³⁷. Wszystkie czynności w tym postępowaniu wykonywane są przez sąd upadłościowy, a w przypadku zaistnienia potrzeby dokonania czynności, dla której właściwy jest sędzia-komisarz, przez wyznaczonego sędziego (art. 491⁵ ust. 3 p.u.). Do

³⁴ G. Kozub, *op. cit.*, s. 30–31.

³⁵ Jak można wyczytać z uzasadnienia projektu nowelizacji, to postępowanie jest dedykowane dłużnikom, którzy posiadają dochody na poziomie co najmniej średniej krajowej i popadli w stan zadłużenia uniemożliwiający normalne funkcjonowanie. *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych ustaw* (druk sejmowy 3480), s. 33, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/0D55956B0C79CD1CC125840B002A5DDF/%24File/3480.pdf> [dostęp 8.04.2020].

³⁶ Z uzasadnienia projektu nowelizacji wynika, że tryb uproszczony dedykowany jest sprawom o najmniejszym stopniu skomplikowania. Są to takie przypadki, gdy w masie upadłości brak jest znaczącego majątku pozwalającego na zaspokojenie wierzycieli w drodze jego sprzedaży i wykonania planu podziału albo w których nie przewiduje się powstania sporów dotyczących masy upadłości, wysokości zadłużenia, jego struktury lub trudności z likwidacją masy upadłości – *Uzasadnienie projektu...*, s. 2.

³⁷ O ile nie zostanie powołana rada wierzycieli.

podstawowych zadań syndyka należą: zawiadamianie wierzycieli (art. 491^{6a} p.u.), zwrócenie się o informacje dotyczące upadłego (art. 491⁸ p.u.), przyjmowanie zgłoszeń wierzytelności i badanie ich pod względem formalnym³⁸, wybór sposobu likwidacji masy upadłości i likwidacja (art. 491^{11a} p.u.), sporządzenie projektu planu spłaty, który zawiera informacje wcześniej umieszczane w liście wierzytelności, planie podziału funduszy masy upadłości i planie spłaty (art. 491¹⁴ p.u.). W projekcie planu spłaty syndyk ma obowiązek zamieścić informacje, czy zachodzą negatywne przesłanki oddłużenia. Ponadto postępowanie uproszczone przewiduje skargę na czynności bądź zaniechanie dokonania czynności syndyka (art. 491^{12a} p.u.). Jednakże pomimo niektórych pozytywnych zmian, jakie zostały wprowadzone nowelą, środowiska praktyków dopatrują się licznych wad tak ukształtowanego trybu uproszczonego, jak również całego postępowania upadłościowego po nowelizacji. Pierwszym istotnym zarzutem jest nieprecyzyjność nowych przepisów nakładających rozmaite obowiązki na syndyków. Z tego powodu wskazuje się na problemy związane z obowiązkiem prowadzenia akt przez syndyków, ustalania kręgu uczestników postępowania, weryfikacją zgłoszeń wierzytelności i ustalaniem negatywnych przesłanek oddłużenia przez syndyka. Kolejnym zarzutem jest wprowadzenie nieprzemyślanej procedury odwoławczej. Sądem odwoławczym w trybie uproszczonym jest sąd okręgowy, nawet w stosunku do przypadków nieskomplikowanych jak zażalenie na odrzucenie skargi na syndyka, co w rozumieniu art. 395 § 1 k.p.c.³⁹ spowoduje przekazanie całych akt sprawy do sądu okręgowego i wiąże się ze znacznym wydłużeniem postępowania. Poza tym zauważa się, że przesunięcie znacznego ciężaru przeprowadzania postępowania na syndyków (a co za tym idzie, również odpowiedzialności) nie idzie w parze z odpowiednim zwiększeniem wynagrodzenia w tym postępowaniu, co może skutkować odmowami przyjmowania upadłości konsumenckich⁴⁰.

4. Wnioski końcowe

Podsumowując, sukcesywnie postępująca liberalizacja przepisów dotyczących upadłości konsumenckiej istotnie osłabia pozycję wierzycieli względem dłużników. Jest to spowodowane utrzymującą się „prokonsumencką” polityką legislacyjną panującą

³⁸ Ten obowiązek nie dotyczy tylko postępowania uproszczonego, ale i zwykłego (z udziałem przedsiębiorców). Ustawodawca, nowelizując prawo upadłościowe w tej materii, wyszedł naprzeciw od lat zgłaszanym postulatom przez praktyków prawa upadłościowego. Zabieg ten znacznie odciąży sądy upadłościowe i może skrócić czas postępowania nawet o kilka miesięcy – G. Kozub, *op. cit.*, s. 27.

³⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 2019 r., poz. 1460 z późn. zm.

⁴⁰ O wadach znowelizowanych przepisów w kontekście upadłości konsumenckiej szerzej – A. Machowska, *Nowelizacja prawa upadłości konsumenckiej – ustawa z 30 sierpnia 2019 roku – wyzwanie dla sądów upadłościowych i syndyków*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2020, nr 19, s. 30–44.

w całej Unii Europejskiej, polegającą na celowym umacnianiu pozycji prawnej konsumenta jako strony słabszej w sporach z przedsiębiorcami (zwłaszcza instytucjami finansowymi)⁴¹. Ponadto nowelizacja skomplikowała procedurę, co znacznie obciąży sądy upadłościowe. Moim zdaniem rozwiązania przyjęte nowelizacją z 30 sierpnia 2019 r. zbliżają polski model upadłości konsumenckiej, który dotychczas uznawany był za tzw. model umiarkowany, do modelu liberalnego⁴².

Bibliografia

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. z 2019 r., poz. 1460 z późn. zm.

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, Dz. U. z 2019 r., poz. 498 z późn. zm.

Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1572.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o krajowym rejestrze sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Dz. U. z 2014 r., poz. 1306.

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2019 r., poz. 1802.

Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 października 2000 r., P 8/99.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 października 2002 r., K 48/01.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 maja 2004 r., SK 34/02.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 kwietnia 2005 r., K 4/05.

Inne źródła

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe oraz niektórych ustaw (druk sejmowy 3480).

Literatura

Adamus R., *Nowa upadłość konsumencka. Poradnik praktyczny*, Difin, Warszawa 2015.

Adamus R., *Upadłość osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej*, „radca.pl. Kwartalnik Okręgowej Izby Radców Prawnych w Katowicach” 2015, nr 2, https://oirp.katowice.pl/add/vrecord/1402630714/1402760806/1402630728_0.pdf [dostęp 1.04.2020].

⁴¹ A. Skutnik, *op. cit.*, s. 4.

⁴² Szerzej o modelach w: A. Wolska-Bagińska, *Ekonomiczno-prawne aspekty upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny. Review of Law, Business & Economics” 2018, nr 42, s. 148–152.

- Garlicki L. (red.), Jarosz-Żukowska S., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. III, wyd. II, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587744274/541714> [dostęp 21.05.2020].
- Jabłoński M. (red.), Jarosz-Żukowska S., *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.
- Janda P., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, wyd. III, System informacji Prawnej LEX 2019, <https://sip-1lex-1pl-15d274sdi0610.han.bg.us.edu.pl/#/commentary/587739209/586655> [dostęp 1.04.2020].
- Kabza E., *Wybrane problemy upadłości konsumenckiej w świetle nowej regulacji*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2009, t. 5.
- Kozub G., *Przegląd najważniejszych zmian w zakresie upadłości konsumenckiej przyjętych ustawą z 30 sierpnia 2019 r. o zmianie ustawy – prawo upadłościowe i niektórych innych ustaw*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2019, nr 18.
- Kuźnik M., *Konsumencka zdolność upadłościowa – zakres podmiotowy*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, nr 240.
- Machowska A., *Nowelizacja prawa upadłości konsumenckiej – ustawa z 30 sierpnia 2019 roku – wyzwania dla sądów upadłościowych i syndyków*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2020, nr 19.
- Machowska A. (red.), Geromin M., Gnys A., Groele B., Ludwicińska A., Malmuk-Cieplak A., *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe. Zagadnienia praktyczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, <https://sip-1lex-1pl-15d274sdi0610.han.bg.us.edu.pl/#/monograph/369393191/306549> [dostęp 1.04.2020].
- Mizerski D., *Znaczenie moralności płatniczej dłużnika jako przesłanki upadłości konsumenckiej*, „Zeszyt studencki kół naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2019, nr 9, http://zeszyt.amu.edu.pl/uploads/zeszyt/numery/Nr%209/14_MIZERSKI.pdf [dostęp 2.04.2020].
- Piłat W., *Celowo, umyślnie czy wskutek rażącego niedbalstwa – kilka uwag o doprowadzeniu do swojej niewypłacalności*, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2019, nr 18.
- Skutnik A., *Upadłość konsumencka. Zagrożenia etyczne wynikające ze zmian w prawie upadłościowym*, praca na konkurs – „Etyka w finansach” zorganizowany przez Związek Banków Polskich, 2019, https://www.zbp.pl/getmedia/9d8d093b-a09a-456e-9b26-c7e221216a57/Adrian-Skutnik_upadlosc-konsumencka.pdf [dostęp 8.04.2020].
- Tereszkiewicz P., *Upadłość konsumencka w wybranych systemach prawnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2009.
- Witosz A. (red.), *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, <https://sip-1lex-1pl-15d274sdi0610.han.bg.us.edu.pl/#/commentary/587738776/536216> [dostęp 2.04.2020].
- Witosz A.J., Adamus R., Witosz A., *Upadłość konsumencka. Komentarz praktyczny*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2009, <https://sip-1lex-1pl-15d274sdi0610.han.bg.us.edu.pl/#/monograph/369207926/241728> [dostęp 1.04.2020].
- Wolska-Bagińska A., *Ekonomiczno-prawne aspekty upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny. Review of Law, Business & Economics” 2018, nr 42.
- Wolska-Bagińska A., *Przesłanki ogłoszenia upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny. Review of Law, Business & Economics” 2018, nr 44/1.